

FOLKLOR ATAMASI HÁM FOLKLOR TERMININIŇ PÁNGE KIRITILIW TARIYXÍ

Seytmuratova Aygul Uktamovna

ÓZMKÓMI NF “Folklor hám etnografiya” kafedrası

“Folklor hám etnografiya” tálim jónelisi 1-kurs student.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15287780>

Annotaciya. *Bul maqalada folklor sóziniň qollanılıwı hám folklore termininiň pánge kiritiliwi, folklore atamasınıň tariyxı hámde onı ilimge alıp kirgen birinshi alım arxeologi haqqında sóz etiledi.*

Gilt sózi: *Folklor, pán, termin, ádebiyat, xalıq, avtor, sociallıq topar, is-háreket, dástúrleri, máselen, ráwiyatlar, mifler, ápsanalar, naqıllar, qosıqlar, anekdotlar.*

ТЕРМИН ФОЛЬКЛОР И ИСТОРИЯ ЕГО ВВЕДЕНИЯ В НАУКУ

Аннотация. *В данной статье рассматривается использование слова фольклор и введение термина фольклор в науку, история термина фольклор и первый ученый-археолог, внесший его в науку.*

Ключевое слово: *Фольклор, наука, термин, литература, народ, автор, социальная группа, поведение, традиции, например, предания, мифы, легенды, пословицы, песни, анекдоты.*

THE TERM OF FOLKLORE AND THE HISTORY OF ITS INTRODUCTION INTO SCIENCE

Abstract. *This article discusses the use of the word folklore and the introduction of the term folklore to science, the history of the term folklore, and the first archaeologist scholar to introduce it to science.*

Key words: *Folklore, science, term, literature, people, author, social group, behavior, traditions, for example, legends, myths, legends, proverbs, songs, anecdotes.*

Folklor (inglisshe folk – “xalıq”, lore – “bilim”, “danalıq”) - xalıq dóretiwshiligin anlatıwshı termin. Ol belgili bir topar xalıqlar, mádeniyat yamasa submádeniyat ushın ulıwma bolgan mádeniyat kompleksi bolip tabıladı [1]. Oǵan xalıq awızeki dóretiwshiligi dástúrleri, máselen, ráwiyatlar, mifler, ápsanalar, naqıllar, qosıqlar, anekdotlar hám basqalar kiredi.

Termindi pánge 1846-jılı inglis arxeologi Uilyam Toms kirgizgen. 1880-1990-jıllarda “folklore” ataması kóplegen mámleketlerde, sonıń ishinde, Rossiyada da qollanıla basladı.

Folklordı akademiyalıq úyreniw folklortanıw dep ataladı hám ol bakalavriat, magistratura hám doktorlıq dárejelerinde úyreniliwi múmkin [4].

Ózbekstanda dáslep, “awızeki ádebiyat”, “awız ádebiyatı” atamaları qollanılğan. “Folklor” ataması 30-jıllardıń ortalarınan qollanıla baslagan. 1939-jılı Hodi Zariftiń “Ózbek folklorı” xrestomatiyası basıp shıǵarılǵannan soń, bul termin ózbek folkloristliginde bekkem ornı iyeledi.

“Folklor” sózi “folk” hám “lore” sózleriniń birikpesi bolıp, 1846-jılı anglichan Uilyam Toms tárepinen islep shıǵılğan [5]. Ol bul atamanı házirgi “ǵalabalıq eski zatlar” yamasa “ǵalabalıq ádebiyat” atamalarınıń ornın basıwshı atama sıpatında qollanǵan. Sózdiń ekinshi yarımı “lore” áyyemgi inglis tilinen lār - kórsetpe sózinen kelip shiqqan. Bul belgili bir topardıń kóbinese awızdan-awızǵa ótip júretuǵın bilimleri hám dástúrleriniń jıynaǵı bolıp tabıladı [6][7].

“Folk” túsiniǵı waqıt ótiwi menen ózgerip bargan. Toms bul atamanı dáslep jaratqanda, “folk” sózi tek awızda jasawshı, tiykarınan kámbaǵal hám sawatsız diyqanlarǵa qarata qollanılğan. “Folk” tıń zamanagóy anıqlaması bolsa ózine tán dástúrler arqalı ulıwma ózligin kórsetiwshı, eki yamasa onnan artıq adamnan ibarat, ulıwma ózgesheliklerge iye sociallıq topar. “Folk” - bul beyimlesiwshı túsiniq bolıp, ol Amerika folklorındaǵı sıyaqlı pútkil bir milletke yamasa bir shańaraq mánisinde de qollanıluwı múmkin [8].

“Folklor” túsiniǵınıń keńeytilgen sociallıq anıqlaması “folklor úlğileri” dep qaralatuǵın materiýallarǵa, yaǵnıy folklorǵa keńirek názer taslawdı qollap-quwatlaydı. Bul termin endi adamlardıń sózler menen jaratatuǵın zatları (awızeki dóretiwshilik), qolları menen jasaytuǵın buyımları (materiallıq dóretiwshilik) hám is-háreketleri arqalı júzege keltiretuǵın úrp-ádetlerin (dástúrlilik dóretiwshilik) de óz ishine aladı [9]. Folklor endi tek eski yamasa gónergen nárseler menen sheklenip qalmaydı. Ol xalıq dóretiwshiligi úlğileri rásmiy túrde, ádette anonim túrde hám bárqulla áwladtan-áwladqa ótip kelmekte. Folklor toparları individualistlik emes, al jámaátlik tiykarda dúzilgen bolıp, óz dástúrlerin jámaát ishinde rawajlandıradı. “Jańa toparlar payda bolıwı menen jańa folklor da jaratıladı... máselen, syorferler, motociklshiler, kompyuter programmistleri hám basqalar”. [10] Avtorı belgili bolǵan hár qanday ayırıqsha shıǵarma avtorlıq huqıqı menen qorǵalatuǵın joqarı mádeniyattan ayırmashılıǵı folklor ulıwma sociallıq topar ishindegi ulıwma ózgesheliktiń kórinisi bolıp tabıladı [11].

Folklor artefaktların anıqlaǵan professional folklortanıwshılar bul isenimler, úrp-ádetler hám buyımlardıń topar ushın “áhmiyetin” túsiniwge umtıladı [12], sebebi bul mádeniy birlikler topar ishinde belgili áhmietke iye bolmaǵanda bul dástúrler dawam ettirilmes edi.

Biraq, bul máni waqıt ótiwi menen ózgeriwi hám ózgeshe túrde qalıplesiwi múmkin.

Mısalı, 21-ásirdiń Xellouin bayramı Orta ásirlerdegi Xellouin átirapınday emes, hátte óziniń tariyxıy bayramnan gárezsiz bolǵan qala ápsanaları toplamın payda etken. Ortodoks yahudiyliktiń tazalanıw máresimleri dáslep suw az bolǵan aymaqlarda jámiyet salamatlıǵı ushin paydalı edi, biraq házirgi kúnde bul úrp-ádetler ayırım adamlar ushin tek ortodoks yahudiy ekenligin anlatadı. Salıstırıw ushın, topar ishinde de ótkeriletuǵın tis juwıw sıyaqlı ápiwayı háreket ámeliy gigiena hám salamatlıq máselesi bolıp qalmaqta hám topardıń basqalardan ajralıp turıwın belgileytuǵın dástúr dárejesinde tán alınbay atır[13]. Dástúr dáslep este saqlanatuǵın is-háreket boladı. Ol óziniń ámeliy maqsetin joǵaltqannan keyin, eger háreketiń dáslepki ámeliyliginen tısqarı mánisi bolmasa, onı keyingi áwladlarǵa úyretiwge hesh qanday sebep qalmaydı. Mine usı mánis folklortanıw, yaǵnıy xalıq awızeki dóretilwshiligin úyreniw pániniń tiykarın quraydı [14].

Sociallıq pánlerdiń teoriyalıq jaqtan jetilisip barıwı menen folklor hár qanday sociallıq topardıń tábiyiy túrde júzege keletuǵın hám zárúr quramlıq bólegi ekenligi belgili boldı[15].

Folklor eski yamasa áyyemgi bolıwı shárt emes, ol dóretiliwde hám áwladtan-áwladqa ótiwde dawam etpekte. Sonday-aq, ol hár qanday toparda “biz” hám “olar”dı parıqlaw ushin qollanıladı.

XIX ásirde negizgi “folklor” ataması menen atalǵan sociallıq topar tiykarınan awıl xalqı, sawatsız hám kámbagal adamlardan ibarat edi. Olar qala xalqınan parıqlı túrde, awıllarda jasawshı diyqanlardan ibarat bolǵan. Tek ǵana ásirdeń aqırlarına kelip, qala proletariatı (marksistlik teoriya tásirinde) awıl kámbaǵalları menen birge xalıq túsiniǵı astında birlestirildi[16].

Xalıq (folk) tariyxın folklordıń óz aldına kishi toparı sıpatında qaraw ushın tiykar jaratılǵan bolıp, bul ideya Richard Dorson sıyaqlı folklortanıwshılar tárepinen itibarǵa alınǵan.

Bul izertlew tarawı Amerika folklor jámiyetiniń Tariyx hám folklor bólimi qáwenderligindegi hám de folklordıń tariyx penen baylanısları, sonday-aq, folklortanıw tariyxı menen baylanıslı bolǵan “The Folklore Historian” jıllıq jurnalında usınılǵan[17].

REFERENCES

1. Schlinkert, Jana C. Lebendige folkloristische Ausdrucksweisen traditioneller Gemeinschaften. Rechtliche Behandlungsmöglichkeiten auf internationaler Ebene (=

- Schriften zum transnationalen Wirtschaftsrecht) (de). Berlin, Germany: BWV–Berliner Wissenschaftsverlag, 2007. ISBN 978-3-8305-1278-3.
2. Dundes, Alan. The Study of Folklore. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1965. ISBN 978-0-13-858944-8.
 3. Schlinkert, Jana C. Lebendige folkloristische Ausdrucksweisen traditioneller Gemeinschaften. Rechtliche Behandlungsmöglichkeiten auf internationaler Ebene (= Schriften zum transnationalen Wirtschaftsrecht) (de). Berlin, Germany: BWV–Berliner Wissenschaftsverlag, 2007. ISBN 978-3-8305-1278-3.
 4. “Folklornie programmi v SSHA i Kanade.” Center for Folklore Studies. Ohio State University. 8-noyabr 2018-jilda arxivlengen. Qaraldi: 21-avgust 2020-yil.
 5. “William John Thoms.” The Folklore Society. 15-iyul 2020-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 15-iyul 2020-yil.
 6. “lore - Definition of lore in English.” Oxford Dictionaries. 27-mart 2019-jilda arxivlengen. Qaraldi: 8-oktabr 2017-yil.
 7. Schlinkert, Jana C.. Lebendige folkloristische Ausdrucksweisen traditioneller Gemeinschaften. Rechtliche Behandlungsmöglichkeiten auf internationaler Ebene (= Schriften zum transnationalen Wirtschaftsrecht) (de). Berlin, Germany: BWV–Berliner Wissenschaftsverlag, 2007. ISBN 978-3-8305-1278-3.
 8. Dundes 1969, str. 13, footnote 34.
 9. Wilson, William A. *The Marrow of Human Experience: Essays on Folklore*. Logan, Utah: Utah State University Press, 2006. ISBN 978-0-87421-653-0. Qaraldi: 2016-yil 19-dekabr.
 10. Dundes, Alan. Interpreting Folklore. Bloomington and Indianapolis, Indiana: Indiana University Press, 1980. ISBN 978-0-253-14307-5.
 11. Bauman, 1971.
 12. Dundes, 1971.
 13. Dundes, Alan. Interpreting Folklore. Bloomington and Indianapolis, Indiana: Indiana University Press, 1980. ISBN 978-0-253-14307-5.
 14. Schreiter, Robert J. *Constructing Local Theologies, 30th Anniversary*, Orbis Books, 2015. ISBN 978-1-62698-146-1. OCLC 1054909858

15. Sims, Martha; Stephens, Martine. Living Folklore: Introduction to the Study of People and their Traditions. Logan, Utah: Utah State University Press, 2005. ISBN 978-0-87421-611-0.
16. Dundes, Alan. Interpreting Folklore. Bloomington and Indianapolis, Indiana: Indiana University Press. ISBN 978-0-253-14307-5.
17. "The Folklore Historian." American Folklore Society. 8-oktabr 2020-yilda asl nusxadan arxivlandi. Qaraldi: 30-sentyabr 2020-yil.